

jelenlegi településtől DNy-ra, egy enyhén a Bódva-völgy fölé emelkedő domboldalon terül el. A szántásban, jó észlelési körülmények mellett viszonylag sok őskori kerámiát, szórványosan császárkori, avar kori és Árpád-kori töredékeket, valamint vassalakat találtunk. A lelőhely azonosítható a Dénes György által 1973-ban bejelentett (MNM Régészeti Adattár I.32/1973).

CZAJLIK ZOLTÁN

371. Tornyiszentmiklós határa

(Zala megye) B, Kö, Kk

2000 tavaszán dr. Kvassay Judit és Frankovics Tibor, a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársai az M70 út nyomvonalán terepbejárást végeztek. A *Külső-Pálka* nevű határrészében, az Ó-Lendva-patakba folyó Lendvaújfalui (Bodorvölgyi-) patak egykori medrének északi partján, egy szigetszerű kiemelkedésen, 240×100 m-es területen, elszórtan felszíni leleteket gyűjtöttek, melyeket középkorinak határoztak meg, és 14. sz. lelőhelyként regisztráltak.

2000. november 15. és 21. között szondázó ásatást végeztünk ebben a határrészben, melynek célja a terepbejárás során talált lelőhely intenzitásának megállapítása volt. A mintegy 180 m² nagyságú kutatott területen azonban egyetlen régészeti objektum vagy jelenség sem került elő. A területen felszíni leleteket sem tudtunk gyűjteni.

A *Nagyszegi-dűlő* nevű határrészben, a Kerka-folyó holt ága és az Ó-Lendva-patak fölé magasodó domb tetőjén egy 150 m átmérőjű területen őskori települést találtak. A felszíni leleteket kora vaskorinak és római korinak (?) határozták meg, a lelőhelyet 13. számmal regisztrálták.

2000. november 21–27. között a dűlőben szondázó ásatást végeztünk, melynek célja a terepbejárás során talált lelőhely intenzitásának megállapítása volt.

A közelgő fagyos időszak miatt nem tártuk fel az eredetileg tervezett 200 m²-t, mivel már a kutatóárok ásásának kezdetén, alig több, mint 40 m²-nyi területen öt objektum került elő: egy árok-, valamint két gödör-részlet és két cölöplyuk. A jelenségek és a feltárt leletanyag alapján a késő bronzkori halomsíros kultúra kései szakaszának települését határoztuk meg.

A *Tüske-dűlő* nevű határrészben, az Ó-Lendva-patak északi partjára lejtő domboldalon egy 120×80 m-es területen, elszórtan felszíni leleteket gyűjtöttek, melyeket késő középkor-kora újkorinak határoztak meg, és 15. számmal regisztráltak.

2000. november 13–14-én szondázó ásatást végeztünk a dűlőben, melynek célja a terepbejárás során talált lelőhely intenzitásának megállapítása volt. A mintegy 200 m² nagyságú kutatott területen azonban egyetlen régészeti objektum vagy jelenség sem került elő, annak ellenére, hogy felszíni leleteket ismét sikerült gyűjtenünk.

P. BARNA JUDIT

372. Tótkomlós határa

(Békés megye) B, Szk, Sza, LT, N, A, Á, Kk

Az egykori Maros-ág, a Battonyától Békéssámsonig húzódó Száraz-ér rehabilitációs munkáira 2000-ben került sor. A megyei múzeumi szervezet erejéhez és idejéhez mérten figyelemmel kísérte a munkálatokat és terepbejárásokkal igyekezett tisztázni az érpárt településtörténetét.

Tótkomlós határában a Barta-mezőn kilenc, az 53-as táblában három, a Viharsarok TSz állattelepén egy, a régi Dögtemető közelében egy, a Szőlő-dűlőben kettő, a szennyvíztisztító telepen egy, a Haladás TSz állattelepén kettő, a Melindai Új-osztások határrészben öt régészeti lelőhelyet határoztunk meg (40–63. sz.). Ezekről a területekről bronzkori, szkíta, szarmata, kelta, gepida, avar, Árpád-kori és késő középkori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Liska András, Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

373. Tök, Templomrom

(Pest megye) Kö

A templomrom (műemléki törzsszáma: 7389) Tök községtől ÉK-re, a szőlők között található. Falaiból a félköríves záródású szentély és a téglalap alakú hajó É-i fala maradt meg magasan. A szentély K-i fala nagyrészt kiromlott, a templom többi, mára már elpusztult fala az ásatás után csupán csak sejthető volt a földfelszínen. A romot először Arányi János, később Foerk Ernő mérte fel.

A templomrom valószínűleg az 1278-ban említett Tök (Tek) falu plébániatemplomának romja. A környéket ismertető 1401. évi részletes határjáró oklevél már hallgat a faluról, majd az első, biztosan a mai településre vonatkozó adat 1467-ből származik, mikor az a Marótiak birtokában volt. A környék régészeti terepbejárása során (MRT 7. k. 35/3., 10., 11.) ismertté vált, hogy a templom körüli szőlőkben talált legkésőbbi kerámiaanyag a 13. századra – a mi gyűjtésünk szerint a 14. századra – keltezhető. A 15. században újjátelepült falu plébániatemploma a mai református templom helyén található, mely alatt 1995-ben G. László Judit középkori templommaradványokat figyelt meg leletmentésekor.

A templomrom feltárásakor meghatároztuk a templom építési rétegét, és egy arra feltöltött kb. 10 cm vastag sárga agyagréteget. Ennek felszíne igazodott a templom alapozási padkájához. Minden bizonnyal itt, vagy néhány centiméterrel magasabban volt a padlószint (szintje a romterületen talált alappontot 50,00 m-nek tekintve 48,96 m). A szentély járószintje eredetileg ugyanilyen mélyen helyezkedett el, erre utal a szentély alapozási padkája, ám sajnos a későbbi bolygatások mindent megsemmisítettek ebből a feltételezett padlóból. Később a szentély járószintjét megemelték. Előkerült ugyanis egy sekély, mészhabarcba rakott kövekből álló alapozás, mely a két diadalívpillért kötötte össze, ez lehetett a szentélylépcső alapozása. Előkerült a diadalív É-i és D-i pillérének L alakban kváderkövek-

ből rakott indítása is. Ennek első két rétegvén habarcsnyomokat lehet megfigyelni, ami arra utal, hogy az említett sekély alapozást hozzáfalazták a diadalívpillér alsó részéhez. Ezek alapján adhatjuk meg a szentély megemelt szintjét (49,40 m). A szintkülönbségből és a sávalapozás elhelyezkedéséből ítélve két lépcsőfok lehetett itt, ám ennek részleteiről semmilyen adatunk nincs (a helyreállításakor ezért döntöttünk egy lépcső kialakítása mellett). A szentélyben előkerült a kb. 1,3×1,6 m-es főoltár alapozása, melynek egyes köveit későbbi rablóátások során kimozdították. A szentély D-i belső falsíkján kis fülke egyik kávját figyeltük meg, minden bizonnyal az egykori szentségtartó-fülkéről van szó.

A hajó és a diadalívpillérek találkozásánál egy-egy mellékoltár lenyomatai jelentkeztek. Az É-i mellékoltár maradt meg épebben. Egy-egy kis fülkét alakítottak ki az É-i hajófalán, melynek záródása nem szabályos negyed körív, benne két sérült kőelemmel, másutt csak a kőelemek lenyomatával. Ebbe a fülkébe „betolva” helyezték el a mellékoltár tömbjét, melynek alapozását bekötötték a templom falába. A mellékoltár elbontásakor keletkezett csorbázat meghatározta a mellékoltár nagyságát. A fülke fenékszintje az egykori járószintből kb. 35–40 cm-rel látszott ki (esetleg egy oltárlépcső csatlakozott hozzá). Hasonló szerkezetű fülke és mellékoltár volt található a D-i oldalon is, ám itt a fülke teljesen kiromlott. A fülkével bővített mellékoltár nem ismeretlen 13. századi templomainknál.

A templom bejárata D-ről nyílt. A kapu helye egy kiromlás formájában jelentkezett, belső síkján a D-i kávjánál talán fészek nyomát tártuk fel. A templom körüli külső járószint nagyjából megegyezett a belsővel. Építész: Mója Sándor.

FÜLÖP ANDRÁS

374. Törökbálint, Tópark

(Pest megye) B, V

A Tóparkon 1995. óta folyik az építkezés, és ezzel párhuzamosan a régészeti feltáró munka. 2000-ben a SKANSKA cég a 3301/20. hrsz. területen épített iroda- és raktárépületet. Ebben az évben az épület területén belül mintegy 400 m²-es területen végeztük el a feltárást. A parkoló területét 2001-ben fogják lehumuszolni.

2000 augusztusától októberéig a feltárt részen 43 objektum került elő: házak, gödrök, kemencék és cölöplyukak. A leletanyag nagyobb része késő bronzkor-kora vaskori kerámia és állatcsontok. Kiemelendő a vaskori urna és a mellette előkerült fémlánc és cápafog(!) a 7. objektumból. A munka 2001 tavaszán folytatódik.

MARÓTI ÉVA

375. Túrony, Református templom

(Baranya megye) Á, Kk

A túronyi református templom épületkutatására a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által meghirde-

tett Nemzeti Örökségi Program keretében, 2000. augusztusában került sor.

Túrony (eredetileg Turul) az írásos forrásokban először 1237-ben tűnik fel, amikor a Zydoy nemzetségbeli Macha gyámja Acilles (?), a fiú birtokát, Turul fele részét 40 ezüst márkáért eladta a pécsi káptalannak. Kérdés, már ekkor létezett-e a mai épületben fennmaradt Árpád-kori templom, amely az épületkutatás megállapításai szerint kb. 11 m hosszú hajóból és íves alaprajzú szentélyből állhatott. E korai, pelyvával kevert habarcsba rakott törtkőből emelt épületből a mai napig megmaradt a hajó nagy része, melyet a déli oldalon három, szokatlanul magasan helyezkedő ablak tör át. E három, korai ablak különlegessége, hogy bennük a fa tokszerkezet maradványai vészték át az évszázadokat. Ajtaja szintén a D-i oldalon volt.

Még szintén a 13. század folyamán a D-i és Ny-i oldalán 2-2 ablakkal áttört, sarkain diagonális támpillérekkel megerősített bővítménnyel Ny felé meghosszabbították az épületet, melyet ráépítettek a templom körüli temető néhány sírjára.

A régészeti kutatás során a templom D-i oldalán egy íves szentélyzáródású 13. század végi–14. század eleji kápolna maradványait tártuk fel.

Az imént leírt formában állhatott fenn a templom a 14. század 30-as éveiben, amikor az épület – papja, a pápai tizedjegyzékben említett Péter (sacerdos de Timul illetve Turul) révén – közvetve először tűnik fel az írott forrásokban.

Építés- és építészettörténeti szempontból akkor érte a legjelentősebb változás, amikor az Árpád-kori szentélyt lebontva sokszögzáródású, támpilléres, ritkán alkalmazott szerkezetű, egyen vállvonalú, cikkelyekkel záródó boltozatú, csúcsíves ablakokkal megvilágított gótikus szentélyt építettek, amely hatalmas, élszedett csúcsívvel nyílik a szentéllyel csaknem azonos szélességű hajóba. A hajó K-i végeit ugyanekkor támpillérekkel erősítették meg. E szentély különleges sajátossága, hogy D-i falában egy szokatlanul nagyméretű ülőfülke található, a másik négyben pedig fülkéket alakítottak ki, bizonyára klenódiomok és ereklyék bemutatása céljából. Kérdés, hogy e páratlan szentélykialakítás összefüggésbe hozható-e XIII. János pápa 1414-es búcsúengedélyével, amelyben mindazoknak, akik a következő 10 évben a pécsi egyházmegyei Thuron-ban lévő Szűz Mária Plébániaegyházat az oklevélben felsorolt egyházi ünnepeken és a templom felszentelésének napján felkeresik, tízévi és tízszer negyvennapos, illetve száznapi búcsút engedélyezett. A szentély felépítését követően a falképtöredékek alapján ki is festették a templomot és nagyméretű sekrestyét csatoltak a templom É-i oldalához, amely a benne talált oltáralapozás tanúsága szerint kápolnaként is használtak.

A baranyai főesperességbe tartozó falu a 16. században a pécsi káptalan illetve a pécsi prépost birtokában volt, mígnem a török hódítás következtében kettős adózású lett, a templom pedig a reformátusok birtoká-